

ЦЕНТР
українсько-європейського
наукового співробітництва

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ФАХОВИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ "УКРАЇНСЬКИЙ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС"
ВИДАВНИЦТВО «ГЕЛЬВЕТИКА»

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

UCRAINA LIBERTATEM

ТРАНСФОРМАЦІЯ
ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ
ТА КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ
ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ

УДК 1/7:130.2:7.01

К26

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Редакційна колегія

Ковальчук О.В. – голова, кандидат мистецтвознавства, доцент, декан факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Циганик М.І. – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка

Роготченко О.О. – доктор мистецтвознавства, професор, член-кореспондент Національної академії мистецтв України, голова редакційної колегії фахового наукового журналу «Український мистецтвознавчий дискурс»

Сиротинська Н.І. – доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри музикознавства і хорового мистецтва факультету культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка

Савицька І.М. – кандидат філософських наук, доцент, декан гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України

Карпов В.В. – відповідальний редактор, доктор історичних наук, завідувач кафедри дизайну факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Єфімов Ю.В. – старший викладач кафедри дизайну факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, креативний директор рекламної агенції «Медіа Партнер Україна»

Волгін Ю.Є. – старший викладач кафедри дизайну факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

К26 Ucraina libertatem. Трансформація гуманітарної сфери та культурного простору під впливом війни. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ. 11 листопада 2025 року / Ред. кол. : О.В. Ковальчук (голова), М.І. Циганик, В.В. Карпов (відп. ред.) та ін. Київ : Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2025. 311 с.

ISBN

У збірнику опубліковано матеріали учасників конференції, що висвітлюють актуальні питання процесів розвитку української гуманітаристики та культурно-мистецького простору у час воєнного стану, викликаного військовою агресією з боку російської федерації.

Автори відповідальні за достовірність наведених фактів, повноту та системність висвітлення питань, що досліджують, написання власних імен та географічних назв, покликань на джерела та літературу.

УДК 1/7:130.2:7.01

ISBN

@Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка

@Видавництво “Гельветика”

УДК 002.2:655.41(477):[323.28:355.01]

Зігліл Анастасія Олегівна, магістрантка кафедри дизайну

Лихолат Олена Віталіївна, наукова керівниця

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри дизайну,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО КНИЖКОВОГО РИНКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. У статті досліджено трансформаційні процеси в українському книжковому ринку, спричинені повномасштабною війною. Проаналізовано, як зовнішні виклики (руйнування друкарень, логістичні проблеми, відтік кадрів) та внутрішні чинники (законодавча заборона російського імпорту, суспільна деколонізація) кардинально змінили структуру галузі. Визначено, що в умовах воєнного стану книга набула критичної соціальної місії, ставши інструментом культурного спротиву та ідеологічної оборони. Особливу увагу приділено історичному зростанню частки україномовного видання до понад 90% та феномену громадянської солідарності (реакція на обстріл друкарні), що підтверджує стратегічну важливість книговидавництва як фундаменту національної безпеки та ідентичності.

Ключові слова: книжковий ринок України, культурний спротив, трансформація видавничої справи, культурна деколонізація, україномовне книговидавництво, інформаційний простір.

Актуальність теми дослідження. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило глибокі трансформації в усіх суспільних сферах, включаючи й книжковий ринок. В умовах воєнного часу книга швидко еволюціонувала, ставши не лише джерелом інформації, а й потужним інструментом культурного спротиву, а також ефективним засобом збереження та популяризації національної ідентичності. Незважаючи на зростання її символічної ролі, галузь зіткнулася з гострими системними проблемами. Аналітики зазначають, що основними викликами для книжкового ринку стали: логістичні труднощі, суттєве зменшення читацької аудиторії через масову вимушену міграцію, значне зниження купівельної спроможності населення, а також здорожчання матеріалів та кадрові проблеми [1]. Ці фактори вимагають від видавців максимальної стійкості та пошуку нових, креативних шляхів для дистрибуції. Проте,

саме необхідність протистояти цим викликам стимулює переформатування видавничої справи, підкреслюючи її критичну соціальну місію як фундаменту культурної безпеки.

Наразі українське книговидавництво перебуває на етапі, коли законодавчі виклики щодо мовного питання здебільшого подолано, а видавництва набули необхідного досвіду та інституційної стійкості. Проте повномасштабне вторгнення стало новим, екзистенційним викликом на шляху розвитку українського книжкового ринку. Попри ці труднощі, роль книговидавництва критично зросла. Як слушно зазначають експерти, розвиток України як незалежної і самостійної держави та розбудова національного інформаційного простору є неможливою без сильної та незалежної видавничої справи [2]. В умовах війни, книга виступає не лише культурним продуктом, а й ключовим елементом державної безпеки та ідеологічної оборони. Це вимагає від держави та галузі стратегічного підходу до підтримки, адже успіх нації в інформаційній війні безпосередньо залежить від життєздатності та якості її книжкового ресурсу.

Мета статті полягає у дослідженні трансформаційних процесів у українському книжковому ринку в умовах війни, зокрема аналіз впливу воєнних подій, мовної політики та законодавчих змін на розвиток видавничої галузі, структуру ринку, читацькі практики та стратегії адаптації видавців до кризових обставин. Стаття спрямована на виявлення тенденцій, що визначають нову парадигму функціонування українського книговидавництва як складової культурної ідентичності та інформаційного спротиву в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. З відновленням Незалежності український книжковий ринок отримав другий шанс на розвиток, можливість формування приватних видавництв та рівноправної конкуренції на ринку. Однак у спадок галузь отримала непідготовленого до української книги споживача та надзвичайно складну ситуацію із засиллям російського контенту.

Аналітичні дані підтверджують критичний дисбаланс, що панував на ринку до 2014 року. Зокрема, частка російськомовного тиражу книг, виробленого безпосередньо в Україні, становила майже 40% [3]. Ситуація погіршувалася через масований імпорт: у 2013 році Україна офіційно імпортувала російських книг на 23 мільйони доларів [4]. Разом із цим, «сіре» завезення відслідкувати було ще складніше, але, за різними оцінками, до 70% книжок, що поширювалися в Україні станом на 2016 рік, мали походження з країни-агресора [5]. Це створило глибоку культурну залежність і

сформувало читацькі звички, які українському книговиданню довелося долати роками. Подолання цієї спадщини стало не лише економічним, а й стратегічним питанням культурної безпеки.

Це був не останній виклик українському книговиданню. Наступні роки принесли українському книговиданню нові випробування. Пандемія COVID-19 також суттєво вплинула на ринок, спричинивши тимчасове закриття книгарень та скорочення обсягів виробництва. Однак, саме під час цієї кризи виявилася критична важливість державної підтримки. Завдяки оперативному впровадженню програми «Підтримка» з так званою «ковідною тисячею», українське книговидання змогло не просто вижити, а й стабілізуватися. Менш ніж за два місяці українці придбали книжок на 1 мільярд гривень завдяки цій ініціативі [6]. Ця програма стала переконливою демонстрацією як потенціалу внутрішнього попиту на україномовну книгу, так і ефективності цільових державних інвестицій в гуманітарну сферу. Фактично, «Підтримка» дала індустрії потужний фінансовий поштовх, який допоміг їй зустріти наступний, ще більш руйнівний виклик – повномасштабну війну – з певною фінансовою «подушкою» та оновленою вірою у свого читача.

Початок повномасштабної війни завдав українському книжковому ринку надзвичайно сильного удару. Робота великих друкарень, більшість яких історично зосереджена у Харкові, була паралізована через постійні обстріли. Це, разом із суттєвою зміною пріоритетів суспільства у бік виживання та донатів на ЗСУ, критично вплинуло на загальний обсяг друку. Порівнюючи показники 2021 та 2022 року, загальний обсяг тиражу зменшився майже в 4 рази [3]. Це колосальне падіння відображає не лише руйнування виробничої бази, а й шок від вторгнення. Проте, попри цю катастрофу, сама галузь виявила неабияку стійкість, швидко переорієнтувавши контент на підтримку національного духу та інформаційного спротиву. Саме ці виклики стимулювали пошук нових, ефективніших методів дистрибуції та комунікації, необхідних для відновлення ринку.

Після початку повномасштабного вторгнення відбулася різка та свідомо відмова українського суспільства від споживання російського книговидання. Цей процес, керований громадянською свідомістю, був швидко підтриманий на законодавчому рівні: Президент підписав закон про заборону ввезення та розповсюдження книг з країни-агресора [7].

Завдяки цим рішучим діям – свідомій відмові суспільства від російського контенту та законодавчій забороні імпорту з країни-агресора – українське книговидання досягло історичного рубежу. Станом на 2024 рік, відсоток україномовного видання, за даними Книжкової палати України, склав 90,88% [8]. Це є значним прогресом у порівнянні з критично низькими показниками 2014 та навіть 2016 років, коли ринок був заповнений російським продуктом. Такий результат свідчить про успішну культурну деколонізацію та зміцнення національного інформаційного простору навіть в умовах війни. Фактично, втрата зовнішнього конкурента та зростання патріотичного попиту створили унікальне вікно можливостей, яке українські видавці ефективно використали для утвердження культурної суб'єктності та насичення ринку власним продуктом.

Великим потрясінням для української книжкової індустрії стало влучання російських ракет у харківську друкарню «Фактор-друк» – ключове виробниче підприємство, що обслуговувало такі відомі видавництва, як Vivat, «Клуб сімейного дозвілля» (КСД), «Ранок» та інші. Незважаючи на шалені збитки, руйнування виробничих потужностей та невизначеність щодо подальшої долі виробництва, суспільство відреагувало миттєвим єднанням та потужною підтримкою. У соціальних мережах стрімко поширився тренд підтримки друкарні, що закликав до масової купівлі їхніх вцілілих книжок задля надання фінансової та моральної підтримки галузі. Книгарні оперативно видавали персональні знижки на продукцію постраждалих видавництв. Навіть великі логістичні компанії, такі як «Нова пошта», підтримали цей рух, надаючи можливість оформити безкоштовну доставку по Україні всіх замовлень, оформлених, наприклад, на сайті Vivat [9]. Ці дії були не просто маркетинговим кроком, а чітким сигналом про те, що український бізнес та суспільство розглядають книговидання як критично важливу сферу, захист якої є спільною справою. Це продемонструвало безпрецедентний рівень синергії нації задля збереження культурної інфраструктури книговидання як елемента національної стійкості, підтвердивши, що книга є не лише бізнесом, а й об'єктом суспільної культурної цінності.

Російська агресія завдала удару не лише гігантам, але й численним меншим друкарням та поліграфіям, чий втрати не отримали широкого розголосу. Багато з них, постраждавши від обстрілів, були змушені або повністю закрити бізнес, або екстрено покинути рідні міста для продовження бізнесу, або закритися назавжди, не маючи змоги продовжувати ведення діяльності. Їхнє виживання ускладнювалося постійним

дефіцитом кваліфікованих кадрів, проблемами з логістикою та постачанням матеріалів, відключеннями електроенергії, а також посиленням конкуренції з боку поліграфічних підприємств у більш безпечних регіонах. Це призвело до фрагментації виробничої бази та створило нові виклики для стабільності всієї книжкової екосистеми маленьких виробництв книжок.

Проте, паралельно з цим руйнівним процесом, в Україні спостерігається обнадійливий феномен: збільшується кількість нових невеликих видавництв. Ці нішеві гравці, на відміну від старих масових, часто зосереджені на високій естетиці, якісному дизайні та перевиданнях класики, які здатні конкурувати із закордонними примірниками за рівнем оформлення. Прикладом такого свіжого підходу є нове видавництво «Квітка» [10]. Цей тренд демонструє, що війна не зупинила прагнення до естетичної досконалості та інновацій у дизайні. Навпаки, він підкреслює, що висока якість візуальної комунікації та пакування стає стратегічним пріоритетом у боротьбі за увагу читача та утвердження культурної суб'єктності.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що повномасштабне вторгнення Росії стало каталізатором радикальних трансформацій українського книжкового ринку, перетворивши його з комерційної сфери на ключовий елемент національного спротиву та безпеки. В умовах війни книга змінила свою роль, вона остаточно перестала бути лише культурним продуктом, набувши статусу потужного інструменту ідеологічної оборони та збереження національної ідентичності. Видавнича справа набула критичної соціальної місії, що вимагає стратегічного державного підходу до її підтримки.

Поєднання свідомої відмови суспільства від російського контенту та законодавчої заборони імпорту з країни-агресора призвело до історичного рубежу, коли частка україномовного видання станом на 2024 рік досягла понад 90% [8]. Це свідчить про успішне зміцнення національного інформаційного простору та використання унікального вікна можливостей для утвердження культурної суб'єктності.

Попри колосальне падіння обсягів тиражу на 2022 рік та руйнування ключової інфраструктури, галузь продемонструвала надзвичайну стійкість. Реакція суспільства та бізнесу (тренд підтримки, безкоштовна доставка) показала безпрецедентний рівень національної солідарності, підтвердивши, що книга є об'єктом суспільної культурної цінності, а її захист – спільною справою нації.

Виклики війни стимулюють переформатування ринку. Спостерігається

фрагментація виробничої бази (закриття/релокація малих друкарень) та водночас феномен нових нішевих видавництв, які фокусуються на високій естетиці та якісному дизайні. Це підкреслює, що майбутнє українського книговидання залежить від інституційної стійкості, інновацій у дизайні та ефективної державної політики, спрямованої на підтримку цих життєво важливих культурних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Голубовський Р. Тенденції розвитку книжкового ринку України в умовах війни. Економіка та суспільство. 2024. № 61. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-61-109.
2. Шпак В. Сучасні тренди українського книговидання. Інтегровані комунікації. 2018. № 4. С. 39-44. DOI: 10.28925/2524-2644.2018.4.6.
3. За десятиліття друк російськомовних книг скоротився з 40% до 1%. Скільки-скільки? 30 травня 2024. URL: <https://skilky-skilky.info/za-desiatylittia-druk-rosiyskomovnykh-knyh-skorotyvsia-z-40-do-1/>
4. Українська правда. Життя. Ввезення російських книжок в Україну скоротилося в рази – Кириленко. Українська правда. Життя. 26 вересня 2016. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/09/26/218346/>
5. В'ячеслав Кириленко закликав депутатів підтримати урядовий законопроект про захист українського книжкового ринку від російської пропаганди. Урядовий портал. 23 вересня 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/249346524>.
6. МКІП: Українці витратили мільярд гривень на книжки в рамках програми «Підтримка». Урядовий портал. 15 лютого 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-ukrayinci-vitratili-milyard-griven-na-knizhki-v-ramkah-programi-ypidtrimka>.
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України : Закон України від 19.06.2022 № 2309-IX : Чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2309-20#Text>
8. Відомості бібліографічного реєстру книжкової продукції*. Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». URL: <http://www.ukrbook.net/>
9. Безкоштовна доставка завдяки підтримці від Нова Пошта 25 травня 30 червня. 2024. Інтернет-магазин Vivat. URL: <https://vivat.com.ua/aktsii/bezkoshtovna-dostavka-vid-nova-poshta/>
10. Про видавництво «Квітка». Видавництво «Квітка». URL: <https://kvitkabooks.com/>